

Prvu polovinu 20. veka Svileuvu, kao i ostale agrarne zajednice u Srbiji, karakterisao je proces deobe porodičnih zadruga kao posledica raspada i nemogućnosti reprodukcije tradicionalne porodične zadruge kao ekonomske jedinice privređivanja na Balkanu. Povećanje broja domaćinstava ovim putem vodilo je daljem usitnjavanju zemljišnog poseda i slabljenju ekonomske snage sela. Usled masovnog odlaska seljaštva u inostranstvo i prelazaka u gradove, stanovništvo Svileuve počelo je da se smanjuje već posle 1953. godine.

Izbijanje ratnih sukoba na području Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i velike ekonomske krize u poslednjoj deceniji 20. veka prouzrokovali su masovno iseljavanje iz Svileuve. U ovom razdoblju povećana je i stopa smrtnosti. Nestala su brojna staračka domaćinstva. Od 1991. do 2002. godine, Svileuva je izgubila čak 20,54% svoga stanovništva, vrativši se skoro na nivo sa početka 20. veka.

„U 21. vek Svileuva je ušla sa dosta zatvorenih kuća, kojih je svakim danom sve više. Korov postaje sve češći stanovnik nekad uzornih dvorišta, a u preostalim domovima sve redi je dečiji plač. Veliki broj njih nikad ga više neće ni imati. Postepeno nestaju celi zaseoci, pa i male. U školi, možda najstarijoj u Srbiji sve manje je đaka. Uskoro ih neće biti dovoljno ni za jedan autobus, koji će ih vrlo je moguće, odvoziti do škole u Koceljevi.” (str. 8).

U Godišnjaku za 2004. godinu posebnu pažnju privlači rad Miroljuba Jovanovića „Raspored poreza na zemljište u Svileuvi krajem 19. veka”. Autor osvetljava proces osiromašjenja seoskog stanovništva Svileuve 90-tih godina 19. veka, kada dolazi do smanjenja poreza, nakon izmene u klasifikovanju zemljišta, znatnim smanjenjem zemljišta druge klase, a povećanjem površina nižih klasa. Smanjenje poreza nastaje i usled deobe imanja, ali i prodaje, uglavnom za dug. Rad prati i tabela razreza poreza po poreskim obveznicima koja pokazuje da se od 1890. do 1895. godine, smanjenje poreza vlasnicima zemlje kretalo između 20 i 50%, dok su poreske obaveze sela kao celine smanjene za 71,33%.

Pojava godišnjaka Svileuva nesumnjivo je znatno obogatila historiografiju Srbije razvijanim istraživačkim i analitičkim konceptom lokalne istorije.

Dr Marija OBRADOVIĆ

Georgi je (\ or |e) Ni kol ajevi }, *O Dubrovniku i o Dubrov-animama: izabrane st ranice*, Pri redi la I rena Arsi }, Centar za crkvene studije, Ni { – Ars libri, Beograd 2004. str. 177

Iako rodnom iz Srema, Georgije-Đorđe Nikolajević (1807–1896), karlovački đak, sveštenik, učitelj i kulturni poslenik, svoj životni i radni vek proveo je među Srbima u drugim sredinama, daleko od zavičaja: u Dubrovniku, Zadru i Sarajevu. Srpski narod on je zadužio na više načina, pre svega kao utemeljivač srpske škole u Dubrovniku, koja je pre njegove pojave delovala sasvim neformalno, zatim kao izdavač Srpsko-dalmatinskog magazina i kao autor *Srpskih spomenika*, zbirke starih ćirilčnih rukopisa iz Dubrovačkog arhiva, koje je Nikolajević tajno, krišom od vlasti, prepisao i objavio 1840. godine u Beogradu.

Istražujući, već u mladosti, dubrovačku arhivsku građu, Đorđe Nikolajević je odlično upoznao, na prvorazrednim izvorima, prošlost grada sv. Vlaha. Predano prouča-

vajući dokumenta, diplome i povelje, on je napisao čitav niz radova iz oblasti istorije i književne istorije Dubrovnika. Većinu tih radova objavio je u *Srpsko-dalmatinskom magazinu*, posle *Letopisa Matice srpske* drugom srpskom časopisu i prvoj periodičnoj publikaciji na jeziku većinskog stanovništva jadranskog Primorja. Nikolajevićevi radovi korisni su i danas i morali bi biti obavezno štivo stručnjacima različite naučne orijentacije, pre svega istoričarima i istoričarima književnosti.

O Đorđu Nikolajeviću pisali su Jovan Vučković i Dimitrije Ruvarac, ali još krajem 19. veka. On se pominje i u drugim, kasnije nastalim delima o istoriji Dubrovnika i Srbima u Dubrovniku, u istorijama srpske pravoslavne crkve, enciklopedijama i leksikonima, a u novije vreme o Nikolajeviću je pisao Predrag Puzović. Tom nizu dužih i kraćih napisa o znamenitom Srbinu sada treba pridodati i knjigu njegovih izabranih tekstova, koju je priredila doktor književnih nauka Irena Arsić.

Knjigu bismo mogli podeliti na dve celine, nejednakog obima. Prva, veća, sastoji se od nekoliko zanimljivih mitropolitovih radova vezanih za Dubrovnik, a druga, manja, obuhvata deo njegove prepiske. Ta epistolarna građa nastala je upravo u vreme kada je on živeo u gradu pod Srđem, tako da, zajedno sa člancima iz *Srpsko-dalmatinskog magazina*, dobro osvetljava lik i delo Đorđa Nikolajevića iz njegovog dubrovačkog perioda. Kako je zajednički imenitelj svih izabranih spisa – Dubrovnik, priređivaču se spontano nametnuo i odgovarajući naslov knjige.

Pripremajući odabrane tekstove Đ. Nikolajevića, dr Irena Arsić nije se pridržavala hronološkog redosleda po kome su oni prvi put objavljeni već je, s razlogom, napravila potpuno drugačiji raspored. Umesto po godini kada su ugledali svetlost dana, tekstovi se u ovoj knjizi logički nadovezuju jedan na drugi (idući od onih koji daju opšte informacije o gradu pa do onih koji govore o njegovim zaslužnim pojedincima) tako da predstavljaju jednu zaokruženu smisaonu celinu. Čitajući ih, stiče se utisak da je pred nama posebna monografija potekla iz pera Đ. Nikolajevića, a ne njegovi pojedinačni radovi koji su nastajali u različitim vremenskim periodima, nezavisno jedan od drugog.

U prvom i najdužem tekstu, „Okružije dubrovačko (circolo di Ragusa)”, Nikolajević je odredio teritoriju i granice nekadašnje Dubrovačke republike, izložio njen istorijat, unutrašnje uređenje, kulturno-prosvetne i verske prilike, utvrdio etničku pripadnost Dubrovčana, njihov mentalitet, način ponašanja i odevanja, predstavio privredne karakteristike dubrovačkog prostora, opisao znamenitosti grada i okolnih predela, sela, gradova, ostrva i poluostrva. „Srpsko opštstvo u Dubrovniku” bavi se istorijom srpske pravoslavne crkve u slovenskoj Atini, a „Spisatelji dubrovački koji su srpskim jezikom, a talijanskim slovima pisali” istorijom dubrovačke književnosti. Esejima o piscima mitropolit Nikolajević je obuhvatio i danas poznate i uvažene, ali i one manje poznate autore, koji su stvarali od najranijih vremena pa do 18. veka, kada je autentična dubrovačka književnost počela da posustaje i da zamire. U zavisnosti od toga kakvim je podacima raspolagao, on je iznosio njihove detaljne ili šture biografije i bibliografije. Osim o slavnim spisateljima iz prošlosti, Šišku Menčetiću, Marinu Držiću, Ivanu Gunduliću i drugim ne tako čuvenim piscima (od Đorđija Držića, Mavrije Čavčića, Nikole Dimitrijevića, preko Stefana Gučetića, Andrije Čubranovića, sve do Đive Sorge i Luke Mihe Bona), Đ. Nikolajević je pisao i o svojim savremenicima, znamenitim ličnostima koje je iznedrila pravoslavna srpska zajednica u Dubrovniku. Na te elite predstavnike dubrovačkih Srba, koji su uživali veliki ugled kako kod samih Dubrovčana, tako i širom srpskog sveta, mitropolit je ukazao biografijama dvojice među najviđenijima, jednog intelektualca i drugog „biznismena”: Njegoševog sekretara, autora istorije

Crne Gore, Dimitrija Milakovića, i bogatog trgovca i dobrotvora, Bože Boškovića, („Milakovića kavaljera Dimitrija život i dela” i „Životopis i dobročinstva Boža Boškovića”). Ta prva grupa tekstova nastalih iz pera mitropolita Nikolajevića završava se njegovim stihovima povodom smrti dubrovačkog biskupa („Stihotvorenija na dan ukopa preuzvišenog gospodina Antuna Đuričea, biskupa dubrovačkog”).

Svi pomenuti radovi nastajali su krajem tridesetih, početkom i krajem četrdesetih godina 19. veka, a Milakovićeve i Boškovićeve biografije objavljene su 1860. godine. Životopis B. Boškovića odstupa od ostalih tekstova po tome što nije štampan u *Srpsko-dalmatinskog magazinu*, već kao zasebna publikacija, 1880. u Zadru.

Prepisku mitropolita Nikolajevića, objavljenu u ovoj knjizi njegovih izabranih spisa, čini pet pisama iz revolucionarne 1848/49. godine i dva pisma Vuku Karadžiću iz 1847. U tim pismima mitropolit je tražio, obraćajući se vlastima, da se srpskim školama u Dalmaciji odobri održavanje nastave na srpskom jeziku i uz pomoć srpskih knjiga štampanih ćirilničnim pismom, da se u sudove uvede srpski umesto italijanskog jezika, da se za pravoslavnu crkvu više ne upotrebljava naziv „grčkoistočna” i slično. I pisma upućena banu Josifu Jelačiću i patrijarhu Josifu Rajačiću predstavljaju Đ. Nikolajevića kao velikog rodoljuba, koji je svoj autoritet koristio da među Dubrovčanima prikupi novčane priloge za porodice boraca poginulih u burnim revolucionarnim zbivanjima. Pisma dubrovačkog paroha Vuku vrlo su srdačna i on u njima nastupa kao Vukov iskreni prijatelj i veliki poštovalac njegovog rada.

Ono što bi danas moglo zanimati čitaoca Đorđa Nikolajevića i odgovor koji bi možda potražio na njegovim stranicama svakako se odnosi na problem nacionalnog identiteta Dubrovčana. Šta bi on mogao saznati o dubrovačkom srpstvu od jednog obrazovanog i dobro obaveštenog Srbina iz 19. veka, kakav je bio mitropolit Nikolajević?

Naš utisak je da je Đ. Nikolajević srpsku komponentu dubrovačkog identiteta smatrao toliko snažnom da je ona bitno uticala na formiranje kulturno-istorijskog profila grada. On je znao, naime, da su vladari i vlastela susednih srpskih država poklanjali i prodavali Dubrovčanima delove svojih zemalja i da je Dubrovačka republika na taj način sticala i širila svoju teritoriju. Znao je i da su se u grad pod Srđem kontinuirano doseljavali pravoslavni Srbi iz okolnih područja, koji su se vremenom pokatoličavali, napuštajući veru svojih predaka. Za njega nije bilo dileme ni kada je u pitanju jezik kojim se govori u Dubrovniku: iako iskvaren tuđicama, čak toliko da bi ga Srbi s drugih prostora dosta teško razumeli, jezik koji se čuo u slovenskoj Atini bio je, sasvim sigurno, upravo – srpski. Konstatujući sve te činjenice, Nikolajević ipak nije izvlačio nikakve dalekosežne zaključke. On je dubrovačke Srbe vezivao prvenstveno za njihovu pravoslavnu zajednicu koja je u verski isključivoj, rimokatoličkoj, sredini s mukom opstajala.

Iako je jezik kojim su pisani tekstovi mitropolita Đorđa Nikolajevića, objavljeni u ovom izdanju, donekle prilagođen savremenom govoru i pravopisu, kako bi bio razumljiviji, veći broj napuštenih i zaboravljenih reči i izraza ostavljen je, srećom, u svom izvornom obliku, a protumačen u prilogu na kraju knjige. Na taj način, sačuvan je duh davno prošlog vremena u kome je stvarao autor Srpskih spomenika. Verujemo da nužnost „tolkovanja” poneke nepoznate reči ili neobičnog izraza u „sočineniju” mitropolita Nikolajevića neće biti zaista nikakva otežavajuća okolnost za današnjeg čitaoca već da će mu, naprotiv, ulazak u svet starog grada jedinstvene lepote i u svet nepovratno iščezlih dubrovačkih Srba učiniti još uzbudljivijim, nesvakidašnjim, doživljajem.

Mr Sofija BOŽIĆ